

La Franja de Ponent, una assignatura pendent

Per Joaquim Montclús

Article publicat al diari AVUI (18/4/1996)

No fa gaires dies saltava la notícia a la premsa que vuit municipis de la Mancomunitat de la Ribagorça oriental, a Osca, es plantejaven iniciar negociacions amb la Generalitat per estudiar la seva adscripció a Catalunya si el govern aragonès no en reconeixia el fet diferencial en el projecte de divisió comarcal que prepara.

No és el primer cop en l'època moderna que s'ha plantejat la posició d'uns pobles de la Franja de Ponent, d'administració aragonesa, que es volen passar a Catalunya; però, una vegada més, aquesta notícia ha sobtat tant els catalans com els aragonesos.

Malgrat la pressió que l'administració aragonesa i castellana sempre han exercit sobre aquestes terres, per tal de poder-les mantenir dins de l'Aragó, la tendència natural, així com la pura i estricta necessitat, ha fet que en certs moments de respir aquestes terres es decantessin cap a Catalunya, d'on mai no haurien d'haver sortit.

A la darrerria del segle XII, després de les conquestes de Lleida i Tortosa –específicament parlant–, es donava per acabada la conquesta del Principat de Catalunya. En les constitucions de Pau i Treva del 1173 hom va definir Catalunya com a estesa «de Salses a Tortosa i Lleida amb llurs termes» i a les Corts de Lleida del 1214,

«de Salses fins al Cinca». Totes les terres de l'actualment anomenada “Franja de Ponent” restaven en el Principat; però, a mitjan segle XIII, quan el rei Jaume I va voler repartir el regne entre els seus fills, l'Aragó se'n va aprofitar i va aconseguir incorporar dins els seus límits unes quantes comarques catalanes. A mitjan segle XIV van passar a l'Aragó les comarques que actualment són d'administració aragonesa de la Terra Alta i del Matarranya. Al segle següent ho va fer el Baix Cinca i part de la Llitera i, finalment, l'any 1592, el comtat de la Ribagorça, que anteriorment havia estat independent; després d'un seguit de revoltes, era incorporat a l'Aragó per Felip I (II de Castella).

Quan encara no havien passat cinquanta anys, tan bon punt se'n va tenir la primera oportunitat en el transcurs de la Guerra dels Segadors, la vila de Benavarrí i alguns pobles dels voltants es lliuraven a les forces francocatalanes amb la condició que el comtat es pogués unir a Catalunya. Durant la Guerra de Successió les comarques de la Franja van donar mostres suficients de voler-se unir a Catalunya, i algunes poblacions com Benavarrí i Calaceit (Matarranya) ho van pagar molt car. Durant la Guerra del Francès, el 1810, l'administració gal·la va fer arribar Catalunya, novament, fins al Cinca.

Amb la proclamació de la Mancomunitat de Catalunya, l'any 1914, es va intentar incorporar les terres de la Franja de Ponent al Principat des de les seves institu-

cions. Així, durant les primeres dècades d'aquest segle, cada cop que Catalunya presentava alguna de les molt justes reivindicacions, la premsa de Madrid i l'aragonesa responien amb virulència i duresa. L'any 1915, arran de la concessió d'una zona franca a Barcelona, a la vora del port, la premsa aragonesa va fer una dura campanya. L'any 1918, a l'Estatut d'Autonomia, es feia esment de la possible integració a Catalunya de territoris veïns, però no hi va haver resposta. Els historiadors actuals no hi troben una resposta coherent; però si mirem els itineraris dels homes i els dirigents de la Mancomunitat, veurem que a partir de 1915 es recorren totes les terres de la Franja de Ponent de nord a sud. Així, segons han constatat Bosch i Gimpera, Josep Colominas, Josep Pijoan, mossèn Alcover, Josep M. Espanya etc., els trobem tant en els pobles de la Ribagorça com en els de la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya. El dia 16 d'abril de 1916 arribava a Calaceit, procedent de Fraga, com diuen les cròniques locals, l'eminent català Josep Puig i Cadafalch, que substituï Enric Prat de la Riba en la presidència de la Mancomunitat.

Fruit d'aquests contactes, una bona part dels dirigents polítics i culturals dels municipis de la Franja deixa el seu aragonesisme exacerbats i passa a escriure en català. Aquest va ser el cas de Santiago Vidiella, de Calaceit, que a partir del 1916 comença els seus escrits en català; de Maties Pallarès, de Pena-roja, que ho va fer a partir de 1917. Pels mateixos dies també ho feia Pere Pach i Vistuer, de Roda de Ribagorça, així com Gaspar Torrente, considerat la personalitat més important de l'aragonesisme del segle XX.

Després, amb la dictadura de Primo de Rivera, i més endavant amb la del gene-

ral Franco, la tasca dels homes de la Mancomunitat es va anar apagant.

Amb la caiguda del franquisme i l'adveniment de la democràcia, es van produir novament alguns fets insòlits i força espectaculars en els pobles de la Franja. Per exemple, en una enquesta [Publicada a *Andalán*, núm. 152 (10-II-1978)] feta a l'Institut de Tamarit, va resultar que dels seixanta-quatre alumnes de BUP consultats, tots menys un se sentien catalans. Al Torricó, l'any 1978 es van cantar *Els Segadors* i es van fer crits a favor del pas a l'administració catalana. A Benavarri, l'any 1981, es van recollir signatures per tal d'aconseguir el mateix.

A partir dels vuitanta, durant el procés de consolidació autonomista, el concepte de Països Catalans i les reivindicacions dels pobles de la Franja a poc a poc eren anatematitzats i trets de la palestra pública. Amb aquestes condicions, els efectes sobre les terres de la Franja no van trigar a sentir-se i el juny de l'any 1995 cent onze parròquies de la diòcesi de Lleida eren traspassades a la diòcesi de Barbastro. Unes ja ho van fer el quatre de juny, i les altres, si Déu i els homes no hi posen remei, ho faran l'any 1999.

Mentrestant, les institucions i les autoritats del Principat s'ho miraven amb passivitat i es lamentaven que no hi podien fer res –i això de cap manera no és cert–. Però les coses canvien, i un exemple clar en són aquests vuit pobles de la Ribagorça, amb Benavarri i el seu alcalde, el senyor Jaraiz, al capdavant.

Seria bo que les institucions i les autoritats del Principat reflexionessin sobre tots aquests fets i en especial sobre l'actuació dels homes de la Mancomunitat, i que, aleshores, obressin en conseqüència.